

Original Article

Ekolojik farkındalık üreten sanat pratiklerinde şiddetsiz iletişim kuramı yansımaları

Reflections of nonviolent communication theory in art practices that generate ecological awareness

Şule BAYRAK YILDIZ*

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Balıkesir, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale hakkında

Geliş tarihi: 23 Ekim 2025

Kabul tarihi: 29 Aralık 2025

Anahtar kelimeler:

Eko-sanat, ekolojik sanat, farkındalık, sürdürülebilirlik, şiddetsiz iletişim

ARTICLE INFO

Article history

Received: 23 October 2025

Accepted: 29 December 2025

Key words:

Eco-art, ecological art, awareness, sustainability, nonviolent communication

ÖZ

Bu makale, ekolojik farkındalık üreten çağdaş sanat pratiklerinde Şiddetsiz İletişim (Nonviolent Communication, NVC) kuramının dört temel bileşeninin (gözlem, duygu, ihtiyaç ve talep) hangi görsel, bedensel ve mekansal stratejiler aracılığıyla kurulduğunu incelemektedir. Çalışma, çevresel aktivizmin sanatla ilişkisini yalnızca iletilen mesaj/tema düzeyinde değil izleyiciyle kurulan iletişim biçimi üzerinden tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Literatürde NVC'nin ağırlıklı olarak psikoloji, eğitim ve kişilerarası iletişim alanlarında ele alındığı; sanat çalışmalarında, özellikle ekolojik sanat bağlamında NVC'ye dayalı sistematik çözümlemelerin sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu araştırma, söz konusu boşluğu gidermeyi amaçlayarak NVC'yi ekolojik sanat eleştirisi için uygulanabilir bir analitik çerçeve olarak önermektedir. Araştırma, amaçlı örnekleme ile seçilen beş ekolojik sanat yapıtı üzerinde yürütülmüştür. Örnekleme; fotoğraf, arazi sanatı, performans ve mekansal yerleştirme gibi farklı ifade biçimlerini temsil edecek şekilde 1980–2020 aralığında üretilmiş, çevresel sorunları görünür kılmaya ve izleyiciyle ilişki kurma iddiası taşıyan çalışmalardan oluşturulmuştur. Veri seti, yapıtların görsel ve mekansal bileşenleriyle bunlara eşlik eden üretim ve sergileme bağlamı üzerinden yapılandırılmıştır. Betimsel nitel analiz yaklaşımıyla her yapıt, NVC'nin dört bileşenine göre yönlendirilmiş bir kodlama şemasıyla çözümlenmiştir. Bunlar; yargısız tanıklık üretme biçimleri (gözlem), duygulanımı tetikleyen estetik ve bedensel düzenekler (duygu), doğanın ve toplumsal-ekolojik ilişkilerin yaşamsal gereksinimlerinin görünür hale gelmesi (ihtiyaç) ve izleyiciye yönelen açık veya örtük eylem çağrıları (talep) olarak ayrılmıştır. Bulgular, ekolojik sanatın NVC'nin dil temelli çerçevesini görsel ve mekansal bir iletişim diline dönüştürdüğünü göstermektedir. Belgeleme ve arşivleme temelli işler “gözlem” bileşenini güçlendirirken; kamusal alanda beden, temas ve emek üzerinden kurulan pratikler “duygu” ve “ihtiyaç” boyutlarını belirginleştirmektedir. Katılımcı ve mizahi düzenekler ise izleyiciyi savunmaya itmeden “talep” bileşenini işler hale getirmektedir. Çalışma, NVC'nin ekolojik sanat okuması için uygulanabilir bir analitik çerçeve sunduğunu ve sanatın çevresel meselelerde çatışmasız diyalog ve empati üretme kapasitesini tartışmaya açmaktadır. Aynı zamanda sanatın etik ve iletişimsel boyutlarının yeniden değerlendirilmesine de alan açmaktadır.

ABSTRACT

This article examines how the four core components of Nonviolent Communication (NVC) theory (observation, emotion, need, and demand) are established through visual, bodily, and spatial strategies in contemporary art practices that generate ecological awareness. The study aims to discuss the relationship between environmental activism and art not only at the level

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail address: sulebyrk@gmail.com

of the message/theme conveyed but also through the form of communication established with the viewer. The literature shows that NVC is predominantly addressed in the fields of psychology, education, and interpersonal communication; however, systematic analyses based on NVC in art studies, particularly in the context of ecological art, remain limited. This research proposes NVC as a viable analytical lens for ecological art criticism to address this gap. The research was conducted on five ecological art works selected through purposeful sampling. The sample consisted of works produced between 1980 and 2020 that represent different forms of expression, such as photography, land art, performance, and spatial installation, and that aim to make environmental issues visible and establish a relationship with the viewer. The dataset is structured around the visual and spatial components of the artworks, along with their accompanying production and exhibition contexts. Using a descriptive qualitative analysis approach, each artwork was analyzed according to a coding scheme guided by the four components of the NVC Nonviolent Communication (NVC). These are: forms of producing non-judgmental witnessing (observation), aesthetic and bodily mechanisms that trigger emotion (emotion), the visibility of vital needs of nature and socio-ecological relations (need), and explicit or implicit calls to action directed at the viewer (request). The findings demonstrate that ecological art can transform the language-based framework of the NVC into a visual and spatial communication language. Documentation and archival-based works strengthen the “observation” component, while practices established through body, contact, and labor in public spaces highlight the “emotion” and “need” dimensions. Participatory and humorous mechanisms, without forcing the viewer into a defensive position, make the “demand” component functional. This study argues that NVC offers a viable analytical framework for reading ecological art and opens up a discussion on art’s capacity to generate conflict-free dialogue and empathy regarding environmental issues. It also provides space for a reassessment of the ethical and communicative dimensions of art.

Cite this article as: Bayrak Yıldız, Ş. (2025). Reflections of nonviolent communication theory in art practices that generate ecological awareness. *Yıldız J Art Desg*, 12(2), 114–123.

GİRİŞ

Küresel ölçekte yaşanan sosyo-teknolojik dönüşüm, insanın doğayla kurduğu ilişkiyi sadece maddi pratikler üzerinden değil; anlamlandırma, duygu ve eylem biçimleri üzerinden de dönüştürmüştür. Ekolojik kriz, sadece çevresel bir sorun olmaktan çıkarak aynı zamanda toplumsal iletişim, etik sorumluluk ve kolektif eylem gerektiren bir ilişkisellik problemi haline gelmiştir. Bu nedenle çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışlarında, neyin anlatıldığı kadar, nasıl bir iletişim dili kurulduğu da belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmanın odaklandığı iki kavram olan ekolojik sanat ve şiddetsiz iletişim (Nonviolent Communication, NVC) iletişimsel boyutta kesişmektedir. Ekolojik sanat, çevresel sorunları görünür kılmak için izleyiciyi tanıklık, özen ve sorumluluk eksenlerinde konumlandırabilen, estetik üretimi toplumsal farkındalık ve eylem çağrısıyla ilişkilendiren bir sanatsal pratik alanıdır. NVC ise Marshall B. Rosenberg tarafından geliştirilen ve iletişimi yargıdan arındırarak gözlem, duygu, ihtiyaç ve talep bileşenleri üzerinden yeniden yapılandırmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanır (Rosenberg, 1999; The Center for Nonviolent Communication, 2020). NVC’nin temel varsayımı, çatışmalı alanlarda dahi iletişimin empati ve ihtiyaç farkındalığıyla sürdürülebilir hale getirilebileceğidir. “Şiddetsiz İletişim: Bir Yaşam Dili” kitabının yazarı Marshall B. Rosenberg (1999)’e göre, Şiddetsiz iletişim, her seferinde bir etkileşim olmak üzere, şiddeti azaltmak ve hayatınızda barış yaratmak için en etkili araçları sunmuştur. Kansky ve Maassarani (2022) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, şiddetsiz iletişim, hoşgörüyü ve insan-yaban hayatı bir arada yaşamayı teşvik etmek için etkili bir araç olma potansiyeline sahiptir.

Ekolojik sanat, çevre sorunları hakkında farkındalık yaratmak için güçlü bir araçtır. Jean’a göre ekolojik sanat; fikir alışverişi ve diyalogu destekleyerek, bir yer duygusu oluşturarak ve çevre eğitimini teşvik ederek ortak bir anlayışın inşasına katkı sağlayabilir (akt. Marks, Chandler & Baldwin, 2016). Ekolojik sanat ile NVC’yi birlikte ele almak bu nedenle iki gerçekleyle önem taşır: Birincisi, ekolojik sanat pratikleri çoğu zaman çevresel yıkımı “yargılayıcı söylem”e sıkıştırmadan, izleyiciye tanıklık ettiren görsel ve mekansal düzenekler kurar. Bu yönüyle NVC’nin “gözlem” bileşeniyle doğrudan ilişkilendirilebilir. İkincisi, ekolojik sanat izleyicide kayıp, yas, kaygı ya da umut gibi duygulanımları görünür kılarak duygu bileşenini tetikler. Doğanın ve toplumsal-ekolojik ilişkilerin hangi yaşamsal gereksinimlere bağlı olduğunu işaret ederek ihtiyaç boyutunu açığa çıkarır. Son olarak bazı ekolojik sanat işleri, katılım, davranış değişimi veya kamusal tartışma çağrısı üreterek NVC’nin talep bileşenini sanatın eylem kapasitesiyle ilişkilendirir. Dolayısıyla NVC, ekolojik sanatın izleyiciyle kurduğu iletişimsel ilişkiyi çözümlemek için uygulanabilir bir analitik çerçeve sunabilir.

Mevcut literatür, NVC’nin çoğunlukla psikoloji, eğitim bilimleri ve kişilerarası iletişim alanlarında ele alındığını; sanat alanında NVC temelli sistematik çözümlemelerin sınırlı kaldığını göstermektedir. Ekolojik sanat literatüründe ise çevresel farkındalık ve aktivizm tartışmaları yaygın olmakla birlikte, bu pratiklerin izleyiciyle kurduğu iletişim biçimini NVC’nin dört bileşeni üzerinden sınıflandıran çalışmalar görece azdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı; ekolojik sanat pratiklerinin NVC bağlamında nasıl okunabileceğini gösterecek bir çözümleme modeli önermeyi amaçlamaktadır. Araştırma soruları ise şunlardır:

1. Seçilen ekolojik sanat yapıtlarında NVC'nin dört bileşeni (gözlem, duygu, ihtiyaç, talep) hangi görsel/bedensel/ mekansal stratejiler aracılığıyla temsil edilmektedir?
2. Bu bileşenler yapıtlar arasında nasıl farklılaşmaktadır; hangi yapıt(lar)da hangi bileşen(ler) baskın hale gelmektedir?
3. NVC temelli bu okuma, ekolojik sanatın izleyiciyle kurduğu etik ve iletişimsel ilişkiye dair literatüre nasıl bir katkı sunmaktadır?

Araştırma nitel bir tasarımıyla yapılandırılmıştır. Veriler, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen ekolojik sanat pratiklerinden elde edilmiştir. Örnekleme; Mierle Laderman Ukeles, Alper Aydın ve Robin Frohardt gibi çevresel sürdürülebilirlik ve insan-doğa ilişkisi temasını farklı ortamlarda ele alan sanatçıların yapıtlarından oluşmaktadır. Seçimde çevresel bir sorunu görünür kılma niyeti, farklı ifade biçimlerini temsil etme (fotoğraf, arazi sanatı, performans, yerleştirme/immersive deneyim), yapıtın izleyici ilişkisine dair izlenebilir bir iletişim kurgusu sunması ölçütleri esas alınmıştır. Seçilen yapıtlar, NVC'nin dört temel unsuruna (gözlem, duygu, ihtiyaç, talep) göre betimsel nitel analizle değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde her yapıt, yargısız tanıklık üretme biçimi (gözlem), duygulanımı tetikleyen estetik ve bedensel öğeler (duygu), doğanın ve toplumsal-ekolojik ilişkilerin görünür kılınan gereksinimleri (ihtiyaç) ve izleyiciye yönelen açık veya örtük eylem çağrıları (talep) bakımından kodlanmıştır. Elde edilen bulgular, ekolojik sanatın iletişimsel ve etik işlevine ilişkin kavramsal çıkarımlar oluşturmak amacıyla tartışılmıştır.

Bu çalışmanın önerisi, NVC'nin dört bileşeninin (gözlem, duygu, ihtiyaç, talep) ekolojik sanat çözümlemeleri için işlevsel bir "analitik çeviri" sağladığıdır. Sanat eserinde doğanın ihtiyaçları; malzeme seçimi, mekansal kurgu, tanıklık stratejileri ve izleyiciye eyleme çağırarak düzenekler aracılığıyla gözlemlenebilir ve ifade edilebilir. Dolayısıyla ekolojik sanat ile NVC'yi birlikte ele almak; çevresel meselenin yargı üretmeyen bir tanıklıkla görünür kılınmasını (gözlem), duygulanımın ortak bir etik zemine taşınmasını (duygu-ihtiyaç) ve didaktik olmayan bir eylem davetinin kurulmasını (talep) analitik olarak izlenebilir kılar. Bu yaklaşım, eco-art eleştirisinde öne çıkan 'empati', 'özen/bakım' ve 'katılımcılık' tartışmalarını sistematik bir analiz diline taşımayı amaçlar.

İletişim ve İletişimin Sınırları

Herhangi bir kaynakla bir veya daha fazla alıcı arasında bilgi aktarımına iletişim adı verilir (Northouse & Northouse, 1998). İnsan yaşamının merkezinde yer alan iletişim (Hargie & Dickson, 2004), hem sözlü hem de sözsüz unsurları içeren karmaşık bir süreçtir. Sözlü iletişim kelimelerin kullanımını içerirken, sözsüz iletişim beden dilini, yüz ifadelerini ve ses tonunu içerir.

Araştırmalar sözel olmayan davranışların tüm anlamın %60 ile %70'ini oluşturduğunu öne sürmüştür (Mehrabian, 1981). Sözsüz iletişim, sözlü mesajları güçlendirmede veya bunlarla çelişmede de rol oynayabilir. Bu nedenle, iletilen mesajı tam olarak anlamak için iletişimde hem sözlü hem de sözsüz ipuçlarına dikkat etmek önemlidir (Mutlu, 1998).

İletişimin sınırını kültürel ve dilsel farklılıklar belirleyebilir. Farklı kültürlerin farklı iletişim tarzları olabilir, bu durum da yanlış anlamalara veya yanlış yorumlamalara yol açabilir. Dil engelleri; kelimelerin, sembollerin, görüntülerin, jestlerin ve dillerin anlam ve kullanımlarındaki farklılıklardan da kaynaklanabilir. Öfke, korku, hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular da insanların birbirlerini dinlemelerini ve birbirlerinin bakış açılarını anlamalarını zorlaştırarak iletişim engelleri oluşturabilir. Teknolojik sınırlamalar, özellikle fiziksel engellerin de mevcut olabileceği çevrimiçi ortamlarda iletişimi daha da karmaşık hale getirebilir. Bu engeller de etkili iletişimi engelleyebilir ve yanlış anlamalara ve çatışmalara yol açabilir. Bu nedenle, kültürler ve diller arasındaki iletişimi geliştirmek için bu farklılıkların farkında olmak ve bunları ele almak önemlidir. Tıbbi karşılaşmalarda, iletişimin hem sözlü hem de sözsüz yönlerinin yanı sıra empatinin de önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Elfenbein & Ambady, 2003). Dil engelleri, kültürel farklılıklar, olumsuz duygular ve dinleme becerilerinin eksikliğinin sebep olabileceği iletişim engellerini yıkmaya yardımcı olabilecek güçlü bir araç mevcuttur: bu da şiddetsiz iletişimdir.

Şiddetsiz İletişim Kuramı ve İlkeleri

Etkili iletişim ister kişisel ister profesyonel olsun, herhangi bir başarılı ilişkinin bel kemiğidir. Ancak önemine rağmen, iletişimin sınırlamaları vardır ve bazen istenilen mesajı iletmeye etkili olamayabilir. İletişimin sınırlarını, şiddetsiz iletişimin ilkelerini ve şiddetsiz iletişimi günlük hayatta kullanmanın faydalarını anlayarak iletişim becerilerimizi geliştirilebilir ve etraftaki kişilerle güçlü ilişkiler kurulabilir.

Temel olarak iletişim, bir gönderici ve bir alıcı içerir; gönderici, alıcıya iletmeyi amaçladığı bir mesaja sahiptir bunlar; mesaj, gönderici ve hedef olmak üzere üçe ayrılır (Tutar, Yılmaz, & Erdönmez, 2003). Bununla birlikte, etkili iletişimin önünde, mesajın netliğini engelleyebilecek ve alıcının gönderenin amaçladığı mesajı anlamasını engelleyebilecek kültürel farklılıklar ve dil engelleri dahil olmak üzere birçok engel mevcuttur. İletişim becerilerini geliştirmek için bu engelleri kaldırmak ve etkili iletişim stratejileri geliştirmek çok önemlidir. 1960'larda empati ve şefkati günlük dile dahil etmeye çalışan bir klinik psikolog olan Marshall Rosenberg tarafından geliştirilen şiddetsiz iletişim, bu amaçla ortaya konmuş, konuşmalarda empati yaratmaya odaklanan bir iletişim aracıdır (Rosenberg, 1999). Şiddetsiz iletişimin temel amacı, karşılıklı verme ve alma arzusu yaratan iletişim sürecinde saygı, dikkat ve empatiyi geliştirmektir. Şiddetsiz iletişim, derinlemesine dinlemeye yaptığı vurgu sayesinde, tüm tarafların ihtiyaçlarını şiddet, zorlama veya suçlama olmadan karşılayabildiği, çatışma çözümü için şefkatli bir yöntem sunmuştur. Şiddetsiz iletişimin amacı, iletişim için güvenli ve yargılayıcı olmayan bir alan yaratarak bireyler arasındaki anlayışı ve bağlantıyı teşvik etmektir. Şiddetsiz iletişim, bireyleri duygu ve ihtiyaçlarını başkalarını suçlamadan veya eleştirmeden ifade etmeye ve başkalarının duygu ve ihtiyaçlarını empati ve anlayışla dinlemeye teşvik eder.

Şiddetsiz iletişim, Rosenberg'in (1999, s. 35) belirttiği dört temel unsura dayanır; gözlem, duygu, ihtiyaç ve taleptir. Şiddetsiz iletişim süreci; yargılamadan gözlemleme, eşlik eden duyguları tanıma, bu duyguların karşılanmış ya da karşılanmamış ihtiyaçlara nasıl işaret ettiğini anlama ve talepte bulunmadan dahil olan tüm tarafların ihtiyaçlarını karşılayan eyleme dönüştürülebilir isteklerin açık bir şekilde ifade edilmesidir. Bu beceriler iki kritik kavrama dayanmaktadır. Birincisi, tüm sürecin ön koşulu olarak hizmet eden bir açıklık ve iyi niyet ilişkisi kurma niyetidir. İkinci kavram olan dikkat, öz-farkındalık ve süreç boyunca rol oynayan duygu ve ihtiyaçların tanımlanması için çok önemlidir (Rosenberg, 1999, s. 35).

Şiddetsiz iletişim ilkelerini öğrenerek, insanlar daha etkili ve saygılı iletişim kurmak için gereken becerileri geliştirebilirler. Şiddetsiz iletişim yalnızca kişiler arası ilişkilerde değil, insanın çevresiyle kurduğu ilişkide de dönüştürücü bir potansiyele sahiptir. Bu anlayış, doğa ile kurulan etkileşimi bir üstünlük ilişkisi yerine karşılıklı farkındalık ve saygı temelinde yeniden tanımlar. Bu noktada ekolojik sanat, şiddetsiz iletişimin empati, duyarlılık ve sorumluluk ilkelerini sanatsal bir dile dönüştürerek görünür kılan bir ifade alanı olarak öne çıkmaktadır.

Ekolojik Sanat ve Şiddetsiz İletişim

Ekolojik sanat, Weintraub (2012)'un belirttiği gibi, insan ile doğa arasındaki ilişkiyi hem estetik hem etik bir çerçevede yeniden tanımlamayı amaçlayan çağdaş bir sanat yaklaşımıdır. Bu yönüyle ekolojik sanat, geleneksel manzara anlayışından farklı olarak, çevresel duyarlılığı merkeze alan, toplumsal farkındalık ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle biçimlenen bir ifade biçimidir.

Ekolojik sanat, biçimsel olarak birçok türü kapsar: arazi sanatı, kamusal sanat, performans, fotoğraf, yerleştirme (enstalasyon) ve disiplinlerarası kolektif üretimler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Wallen (2012) ekolojik sanatın, "dünyaya özen ve saygı uyandırma, diyalogu teşvik etme ve sosyo-kültürel dönüşümlere katkı sağlama" potansiyeline dikkat çeker. Dolayısıyla ekolojik sanat, yalnızca estetik bir tavır değil, aynı zamanda toplumsal bir iletişim biçimidir. Bu sanat anlayışının önemli bir boyutu, malzeme seçiminde etik farkındalıktır. Geri dönüştürülmüş veya doğadan elde edilen materyallerin kullanımı, doğayla işbirliği içinde üretim yapılması ve ekosistem döngüsüne zarar vermeyen yöntemlerin benimsenmesi, ekolojik sanatın temel ilkeleri arasında yer alır (Brunner, Nigro & Raunig, 2013). Bu yönüyle, sanatı devriminin yarattığı üretim merkezli dünya görüşüne eleştirel bir alternatif sunar.

Gablik'e (1991, p. 95) göre sanat, toplumun manevi ve etik değerler alanına katkı sağlayan bir iyilik biçimidir. Bu yaklaşım, şiddetsiz iletişimin empati temelli anlayışı ve ekolojik sanatın onarıcı doğa ilişkisiyle kesişen bir "yeniden büyüleme" perspektifi sunar. Bu bakış açısına göre ekolojik sanat, şiddetsiz iletişim kuramıyla ortak bir zemin paylaşır: her ikisi de empati, karşılıklı farkındalık ve diyalog yoluyla insanın dünyayla kurduğu ilişkide onarıcı bir yaklaşım geliştirmeyi hedefler.

Ekolojik sanat, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi araştıran bir sanat biçimidir. Yalnızca bir sanatçı ile izleyici arasında değil, aynı zamanda insanlarla insan olmayanlar arasında da karşılıklı iletişim, ilişki ve sorgulama ilkelerine dayanır. Ekolojik sanat, doğa, çevre ve ekoloji gibi mikro ekosistem kavramını insanlar ve doğal dünya arasındaki ilişkiyi içerecek şekilde genişletir. Bu sanat biçimi, insan merkezli geleneksel sanat anlayışına meydan okuyarak insanla doğa arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgular.

Ruth Wallen (2012, s. 235), ekolojik sanatı şu şekilde tanımlamaktadır: "Ekolojik sanat, içinde yaşadığımız dünyaya özen ve saygı uyandırır, diyalogu teşvik eder, hayal gücünü harekete geçirir ve dünya üzerinde bulunan yaşam formlarının çeşitliliğini sağlayan sosyo-kültürel dönüşümlere katkıda bulunur." Ekolojik sanat (eko-sanat), insanın çevreyle bağlantı kurma yollarını keşfetmesine, kimlik duygusunu daha iyi anlamasına yardımcı olabilir. Ekolojik sanat, sosyal değişim için güçlü bir araç olma potansiyeline sahiptir. İnsanlara çevre sorunları konusunda harekete geçmeleri ve çevrenin korunmasını teşvik etmeleri için ilham verebilir. İnsanların çevreyle olan ilişkisi, kimlik duygusu ve sosyal adalet anlayışı dahil olmak üzere hayatın birçok yönüyle bağlantılıdır. Ekolojik sanat, çevre korumayı teşvik ederek, çevresel sorunları vurgulayarak ve kolektif eyleme ilham vererek, sosyal değişim için güçlü bir araç olma potansiyeline sahiptir.

Sonuç olarak, ekolojik sanat yalnızca çevre sorunlarını görünür kılmakla kalmaz; insanın doğayla, toplumla ve kendi iç dünyasıyla kurduğu ilişkide yeni bir farkındalık alanı açar. Bu anlamda ekolojik sanat, etik, duygusal ve estetik boyutlarıyla hem çevresel sürdürülebilirliğe hem de insanın iletişimsel dönüşümüne katkı sunan bir yaşam estetiği olarak değerlendirilebilir.

BULGULAR

Bu bölümde, ekolojik sanatın şiddetsiz iletişim kuramı ile kesişimini görünür kılan çağdaş sanat örnekleri incelenmiştir. Seçilen eserler, empati, karşılıklı farkındalık ve çatışmasız ifade ilkeleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Her bir örnek, sanatın iletişimsel ve toplumsal dönüşüm potansiyeline ilişkin farklı bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Şekil 1'de yer alan Glut isimli eserde; atık, tüketim toplumu, fabrikasyon çiftlikler, plastik okyanuslar, hayvanların yok oluşu, iklimin bozulması gibi çevresel sorunlara yanıt olarak üretilmiştir. Çalışmada geri dönüştürülmüş ve bulunan malzemeleri kullanılmıştır.

Gözlem: Sanatçı, Montana'daki endüstriyel atık göletlerin fotoğrafını çekerek modern üretimin doğayı nasıl dönüştürdüğünü ve kirlettiğini belge niteliğinde sunar.

Duygu: Soğuk, nesnel bir atmosferle izleyicide yabancılaşma duygusu yaratır; doğaya olan tahribatın büyüklüğünü sessiz bir dehşetle fark ettirir.

İhtiyaç: Toplumsal ölçekte çevresel adalet ve hesap verebilirlik ihtiyacını gündeme getirir; görünmezleştirilen ekolojik yıkımın fark edilmesi gereğini vurgular.

Talep: İzleyiciye çevre politikaları ve üretim süreçleri konusunda eleştirel farkındalık geliştirmesi, doğaya karşı duyarlılığını artırması yönünde dolaylı bir çağrı yapar.

Şekil 1. Fiona Campbell'in "Glut" adlı eseri (Campbell, 2018).

Sonuç olarak Campbell'in Glut yerleştirmesi, NVC'de gözlem ve ihtiyaç bileşenlerini baskın kılar. Atık ve plastik kirliliğini somut kanıtlarla görünür hale getirirken izleyiciyi örtük biçimde davranış değişimine çağırır.

Sanatçılar, enstalasyon sanatı, kamusal sanat ve performans sanatı gibi farklı sanat formlarının kullanımıyla ekolojik meselelerdeki karmaşık bilimsel bilgileri halkın erişebileceği ve ilgisini çekecek bir şekilde iletebilirler. Şekil 2'de yer alan çalışmada da Colstrip, Montana'da yer alan bir atık göleti fotoğrafı bulunmaktadır. Altmış altı renkli fotoğraftan oluşan bir dizi; şirket evlerinin ve karavan parklarının görüntüleriyle başlayıp maden, elektrik santrali, sanayi bölgesi ve çevredeki arazinin fotoğrafları ile devam ederek sanatçının doğup büyüdüğü coğrafyanın doğa sorunlarına değinmektedir (Hanson, 1997).

Gözlem: Sanatçı, Montana'daki endüstriyel atık göletlerini yukarıdan fotoğraflayarak, modern üretimin doğayı nasıl dönüştürdüğünü ve kirlettiğini belge niteliğinde sunar.

Duygu: Soğuk, nesnel bir atmosferle izleyicide yabancılaşma duygusu yaratır; doğaya olan tahribatın büyüklüğünü sessiz bir dehşetle fark ettirir.

İhtiyaç: Toplumsal ölçekte çevresel adalet ve hesap verebilirlik ihtiyacını gündeme getirir; görünmezleştirilen ekolojik yıkımın fark edilmesi gereğini vurgular.

Talep: İzleyiciye çevre politikaları ve üretim süreçleri konusunda eleştirel farkındalık geliştirmesi, doğaya karşı duyarlılığını artırması yönünde dolaylı bir çağrı yapar.

Şekil 3'te, Alper Aydın'ın doğanın doğal unsurlarından, fotoğraf, yazı gibi çeşitli öğelerden yararlandığı arazi sanatı yer almaktadır. Dünyanın dönüşümü sanatçıların, daha geniş anlamda ise yaratıcı farkındalığını eyleme dönüştüren her bireyin elindedir (Beuys, 1990, s. 18). Beuys'a göre sanat, toplumsal dönüşümün en güçlü politik aracıdır; sanatın iyileştirici ve dönüştürücü gücü ancak katılımcı bir sanat reformuyla gerçekleşebilir (Beuys, 1990; Tomsuk, 2022).

Gözlem: Sanatçı, ormanlık alanlardaki ağaçlara beyaz etiketler yerleştirilerek doğayı arşivlenebilir bir sistem gibi ele alır. Bu jest, insanın doğayı kategorize etme eğilimini görünür kılar.

Duygu: İzleyicide merak, huzursuzluk ve sorgulama duygusu yaratır. Sessiz bir müdahale biçimiyle doğanın diliyle iletişime geçme arzusu hissedilir.

İhtiyaç: Doğayla diyalog kurma, insanın çevresine saygı duyma ve aidiyet hissetme ihtiyacına vurgu yapılır. Ekolojik empati, temel gereksinim olarak öne çıkar.

Talep: İzleyiciyi doğayı yalnızca gözlemlemekle kalmayıp onunla iletişim kurmaya, çevreyle duygusal bir bağ kurmaya davet eder.

Feminist eko-sanatçı Mierle Laderman Ukeles, 1979–1984 yılları arasında gerçekleştirdiği "Touch Sanitation" adlı performansıyla, sanatın iletişimsel potansiyelini toplumsal farkındalık yaratma yönünde kullanmıştır. Ukeles, New York Belediyesi temizlik departmanında görev yapan yaklaşık 8500 temizlik işçisiyle birebir temas kurarak, her biriyle el sıkışmış ve "Thank you for keeping New York City alive" (New York'u yaşattığınız için teşekkür ederim) sözünü tekrarlamıştır (Ukeles, 2021). Bu performans, sanatçının yalnızca temizlik işçilerinin emeğini görünür kılmasını değil, aynı zamanda saygı, empati ve karşılıklı tanınma temelli bir toplumsal diyalog yaratmasını sağlamıştır (Şekil 4).

Ukeles'in çalışması, şiddetsiz iletişimin "yargılamadan gözlem", "duygu ve ihtiyaç farkındalığı" ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir. Sanatçı, toplum tarafından çoğu zaman görmezden gelinen bir meslek grubuna, bir "teşekkür" eylemi üzerinden sözsüz bir iletişim kanalı açmıştır. Buradaki el sıkışma hareketi, fiziksel bir temasın ötesinde, iki taraf arasında eşitlik, onay ve karşılıklı değer atfetme jestine dönüşmüştür. Bu jest, şiddetsiz iletişimin "çatışmasız ifade" anlayışının sanat yoluyla bedenselleşmiş biçimi olarak yorumlanabilir.

Performansın kamusal alanı kullanma biçimi de şiddetsiz iletişimin mekansal uzantısı olarak değerlendirilebilir. Ukeles, geleneksel galeri mekanlarının sınırlarını aşarak, doğrudan kamusal alanı, sokakları, atık toplama merkezlerini, sanayi bölgelerini bir diyalog zeminine dönüştürmüştür. Bu tercih, sanatın yalnızca estetik bir üretim değil, aynı zamanda iletişimsel bir eylem olduğunu göstermektedir. Sanatçının temizlik işçileriyle kurduğu ilişki, sanatçının kendisini hiyerarşik olarak yukarıda konumlandırmak yerine, onların emeğiyle eşit düzlemde bir dayanışma içinde tanımlaması bakımından önemlidir. Ukeles'in performansı, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik kavramını sosyal sürdürülebilirlik boyutuyla birleştirir. Şiddetsiz iletişimin insana, emeğe ve yaşanan çevreye duyulan saygı ilkesi, bu-

Şekil 2. David T. Hanson'a ait Waste Pond adlı eseri (Hanson, 1984).

rada hem ekolojik hem toplumsal anlamda somutlaşmaktadır. Bu yönüyle “Touch Sanitation”, yalnızca bir performans değil; ekolojik bilincin empati yoluyla toplumsal eyleme dönüşebileceğini gösteren bir örnektir. Sonuç olarak, Ucles’in sanatsal pratiği şiddetsiz iletişimin yalnızca dilsel bir araç değil, bedensel, duygusal ve toplumsal bir eylem biçimi olarak da yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Gözlem: Sanatçı, New York’taki 8500 temizlik işçisiyle tek tek el sıkışarak emeği görünür kılar. Kamusal temizlik pratiğini sanatsal bir performansa dönüştürür.

Duygu: Samimi, şefkatli ve empatik bir atmosfer oluşur. Toplum tarafından değersizleştirilen emek karşısında saygı, minnettarlık ve dayanışma duygularını harekete geçirir.

İhtiyaç: Tanınma, değer görme ve eşitlik ihtiyacına vurgu yapar. Toplumsal sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, insani temeller üzerine kurulması gerektiğini ima eder.

Talep: İzleyiciye kendi toplumsal rollerini yeniden düşünme, görünmeyen emeğe saygı duyma ve toplumsal diyalog kurma çağrısı yapar.

Toplumu etkileyen ve olumlu değişime katkıda bulunan çok sayıda çevre sanatı örneği bulunmaktadır. Örneğin, New York City’deki İklim Müzesi, sanat ve hikaye anlatımı

yoluyla iklim değişikliği konusunda farkındalık yaratmaya adanmış bir alandır (NYC Tourism & Conventions, 2020). Başka bir örnek, sanatçı Robin Frohardt’ın The New York Times tarafından 2020’nin En İyi Tiyatrosu ödülünü alan, plastik kirliliği konusuna dikkat çekmek için mizah ve hiciv kullanan “Plastik Torba Mağazası” sergisidir (Frohardt, 2020). Bu örnekler, çevre sanatının bireylerin ilgisini çekme ve çevre sorunlarına yönelik harekete geçme konusunda ilham verme gücünü göstermektedir. Sonuç olarak, çevre sanatı, çevre bilincini geliştirmek ve toplumda olumlu değişimi teşvik etmek için değerli bir araç olarak hizmet edebilir.

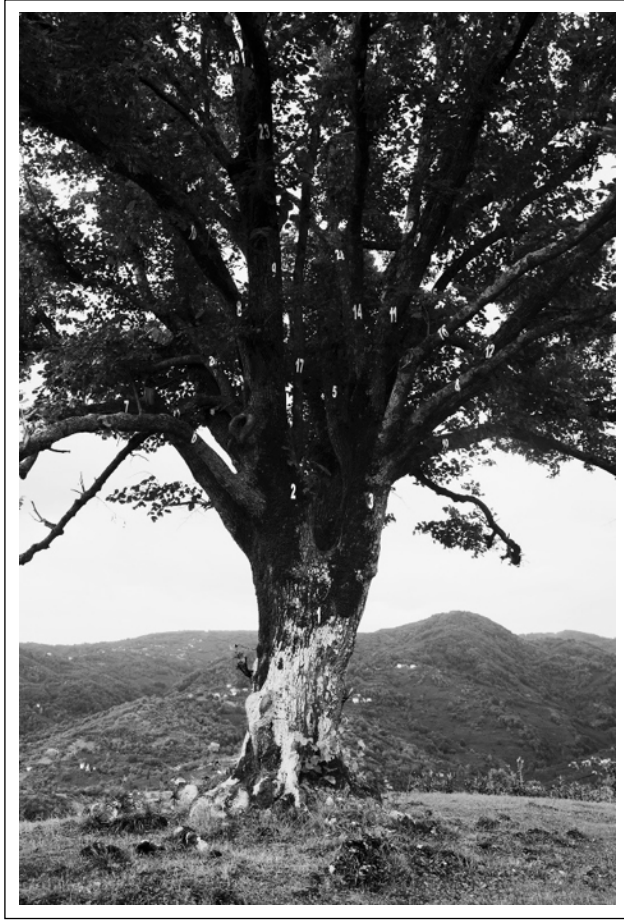
Gözlem: Geri dönüştürülmüş plastik atıklardan market dekoru, ürün ambalajları ve mizahi sahneler oluşturulur. Tüketim kültürü absürtleştirilerek sergilenir.

Duygu: İzleyicide hem eğlence hem de rahatsızlık duygusu yaratır. Mizah, eleştiriyi yumuşatır; plastikle kuşatılmış yaşamın trajikomikliğini gösterir.

İhtiyaç: Doğayla uyumlu yaşam, bilinçli tüketim ve sorumluluk duygusu ihtiyacını gündeme getirir. Toplumsal dönüşüm için farkındalık gerekliliğini vurgular.

Talep: İzleyiciyi plastik tüketimini azaltmaya, çevreyi koruyan alternatif yaşam biçimlerini benimsemeye ve bu konuda toplumsal farkındalık yaratmaya davet eder (Şekil 5).

Şekil 3. Alper Aydın'a ait "Ağaç Üzerine Beyaz Etiket" isimli arazi sanatı (Aydın, 2012).

Ruth Kansky ve Dominic Barter (2021), çevresel çatışmaları yönetmeye yönelik olarak şiddetsiz iletişim temelli iki günlük bir eğitim programı geliştirmiş ve bu uygulama

aracılığıyla, doğa koruma süreçlerinde iletişimin dönüştürücü gücünü ortaya koymuşlardır. Bu çalışma, özellikle farklı paydaş grupları arasında yaşanan çıkar çatışmalarında, empatiye dayalı diyalog yöntemlerinin çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Eğitimin sonunda katılımcıların çatışma anlarında yargılayıcı olmayan bir dil kullanma eğilimlerinin arttığı, doğaya, hayvanlara ve insan topluluklarına karşı daha bütüncül bir bakış açısı geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Kansky ve Barter'in bu modeli, doğrudan ekolojik sanat üretimlerine de ilham veren bir örnek niteliğindedir. Çünkü sanatın temelinde yer alan duygusal etkileşim, şiddetsiz iletişimin özünü oluşturan empati ve karşılıklı anlayış ilkeleriyle örtüşmektedir. Benzer biçimde Curtis, Reid ve Ballard (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırma da ekolojistlerin sanatın bilimsel alanlarda bir iletişim aracı olarak kullanılmasına yönelik olumlu tutumlarını ortaya koymuştur. Çalışmada, özellikle görsel sanatların ve performans temelli uygulamaların, karmaşık ekolojik verilerin toplum tarafından anlaşılmasında ve benimsenmesinde etkili bir aracı olduğu saptanmıştır. Bilim insanları, ekolojik sanatın yalnızca estetik bir sunum biçimi değil, aynı zamanda bilimsel bilginin duygusal düzlemde aktarılmasını mümkün kılan bir köprü olduğunu vurgulamışlardır. Bu iki araştırmanın sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, sanatın ve iletişimin çevresel farkındalık yaratmadaki rollerinin birbirini tamamladığı görülmektedir. Bu noktada, ekolojik sanat yalnızca doğaya ilişkin bir temsiliyet biçimi değil; insan, doğa ve toplum arasında diyalog kuran bir pratik haline gelmektedir.

İncelenen örnekler, sanatın iletişimsel doğasının çevresel farkındalık yaratma sürecinde etkin bir araç olduğunu göstermektedir. Şiddetsiz iletişim ilkeleriyle paralel biçimde, empati, diyalog ve ortak duyarlılık, ekolojik sanatın dönüştürücü gücünü belirleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 4. Mierle Laderman Ukeles'in "Touch Sanitation" adlı performans sanatı (Ukeles, Touch Sanitation, 1980).

Şekil 5. Robin Frohardt'ın "The Plastic Bag Store" adlı çalışmasından bir bölüm (Frohardt, 2020).

Tablo 1. İncelenen yapıtlar ve NVC bileşenlerinde baskınlık

Yapıt / sanatçı / yıl	Baskın NVC bileşeni(leri)	Ekolojik tema	Eylem/katılım düzeyi
Fiona Campbell-Glut (2021)	Gözlem + İhtiyaç	Atık/plastik kirliliği, tüketim	Örtük davranış değişimi daveti
David T. Hanson-Waste Pond (1984)	Gözlem	Endüstriyel yıkım, çevresel adalet	Dolaylı politik farkındalık çağırısı
Alper Aydın-Ağaç Üzerine Beyaz Etiket (2012)	İhtiyaç + Duygu	Doğa ile diyalog, kategorileştirme eleştirisi	Duygusal bağ kurma/yeniden görme
M. L. Ukeles-Touch Sanitation (1979-80)	Duygu + İhtiyaç + Talep	Bakım emeği, kamusal sürdürülebilirlik	Toplumsal diyalog ve değer tanıma
Robin Frohardt -The Plastic Bag Store (2020)	Talep + Duygu	Tek kullanımlık plastik, tüketim eleştirisi	Katılımcı/immersive eylem daveti

Yukarıda sunulan eser odaklı çözümlemelerin karşılaştırmalı özeti Tablo 1'de verilmiştir. Tablo, her bir yapıtın baskın NVC bileşen(ler)ini, ele aldığı ekolojik temayı ve izleyiciyle kurduğu eylem düzeyini birlikte göstererek bulguların okunmasını kolaylaştırmaktadır.

Sanatçıların, şiddetsiz iletişim ilkelerini benimseyerek üretim süreçlerinde empatiyi, aktif dinlemeyi ve ortak duygusal alanlar oluşturmayı ön plana çıkarmaları hem sanatsal hem de çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir. Bu bağlamda, şiddetsiz iletişim ve ekolojik sanat, birlikte ele alındığında, çevresel aktivizmin duygusal derinliğini ve toplumsal etkisini artıran tamamlayıcı iki yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Bulgular, ekolojik sanatın Şiddetsiz İletişim (NVC) kuramının dört bileşenini (gözlem, duygu, ihtiyaç, talep) farklı estetik stratejilerle görünür kıldığını göstermektedir. Belgeleme ve arşivleme temelli yaklaşımlar gözlem bileşenini güçlendirirken; kamusal alanda beden, temas ve emek üzerinden kurulan pratikler duygu ve ihtiyaç boyutlarını belirginleştirmektedir. Katılımcı ve mizahi düzenekler ise izleyiciyi savunmaya itmeden talep (eyleme davet) bileşenini işletmektedir.

Eser karşılaştırmaları bu deseni somutlaştırmaktadır: Campbell'ın Glut yerleştirmesi gözlem ve ihtiyaç eksenin-

de, Hanson'ın Waste Pond fotoğrafı gözlem ekseninde; Aydın'ın Ağaç Üzerine Beyaz Etiket işi ihtiyaç ve duygu ekseninde yoğunlaşmaktadır. Ukeles'in Touch Sanitation performansı duygu, ihtiyaç, talep bileşenlerini birlikte güçlendirerek bakım ve adalet üzerinden kamusal diyalog talebi üretirken, Frohardt'ın The Plastic Bag Store yerleştirmesi immersif/katılımcı yapısıyla talep ve duygu bileşenlerini baskınlaştırmaktadır. Bu bulgular, ekolojik sanatın aktivizmle ilişkisini yalnızca mesaj ve tema düzeyinde değil; tanıklık (gözlem), empatik rezonans (duygu), karşılıklı bağımlılık ve bakım (ihtiyaç) ve eyleme yönelim (talep) katmanları üzerinden çok boyutlu bir iletişim pratiği olarak tartışmayı mümkün kılmaktadır.

Çalışmanın literatüre katkısı, NVC'yi ekolojik sanat eleştirisi için sistematik bir okuma aracı olarak önermesi ve ekolojik sanatın iletişimsel işlevini gözlem-duygu-ih-tiyaç-talep ekseninde kavramsallaştırmasıdır. Bununla birlikte çalışma, sınırlı bir örneklem üzerinden kavramsal bir tartışma açmakta; temsiliyet iddiası taşımamaktadır. Buna rağmen NVC bileşenlerine dayalı çözümleme, kodlama adımları ve göstergeleriyle şeffaf bir okuma prosedürü sunduğundan, farklı eser kümelerinde tekrarlanabilir/karşılaştırılabilir sonuçlar üretmeye elverişlidir. Gelecek çalışmalar, farklı coğrafyalardan ve üretim biçimlerinden daha geniş bir örneklemle NVC temelli kodlama şemasını sınavarak, izleyici alımlamasını (görüşme, odak grup ve gözlem) ampirik veriyle destekleyerek ve sanatçı söyleşile-

rini analize dahil ederek ihtiyaçla talebin üretim sürecindeki kuruluşunu daha ayrıntılı biçimde ortaya koyabilir. Bu yöndeki çalışmalar, NVC'nin ekolojik sanat çözümlemedeki açıklayıcılığını güçlendirerek alana daha detlenebilir bir tartışma zemini sunabilir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımına İlişkin Açıklama: Makalenin hazırlanmasında yapay zeka kullanılmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Statement on the Use of Artificial Intelligence: Artificial intelligence was not used in the preparation of the article.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

KAYNAKLAR

- Aydın, A. (2012). *Land Art Project*. Behance Web sitesi: <https://www.behance.net/gallery/12843661/LAND-ART-PROJECT> Accessed on July 01, 2025.
- Beuys, J. (1990). *What is Art: Conversations with Joseph Beuys*. (Çev. V. Harlan). Forest Row: Clairview Books.
- Brunner, C., Nigro, R., & Raunig, G. (2013). *Post-Media Activism, Social Ecology and Eco-Art*, 27(1), 10-16. [CrossRef]
- Curtis, D. J., Reid, N., & Ballard, G. (2012). Communicating Ecology Through Art: What Scientists Think. *Ecology and Society*, 17(2), Article 3. [CrossRef]
- Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2003). Universals and cultural differences in recognizing emotions. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 159-164. [CrossRef]
- Frohardt, R. (2020). *The Plastic Bag Store*. Robin Frohardt. <http://www.robinfrohardt.com/plastic-bag-store-1> Accessed on Sep 23, 2023. [CrossRef]
- Gablik, S. (1993). *The Reenchantment of Art*. Thames and Hudson.
- Glott. (2018). *Selected for Ingram Prize*. <https://fionacampbellart.co.uk/blog/tag/eco+art+workshop> adresinden erişildi. Accessed on Sep 01, 2023.
- Hanson, D. T. (1984). *Moma*. <https://www.moma.org/collection/works/46304>. Accessed on May 06, 2025.
- Hanson, D. T. (1997). *Late Twentieth-Century Landscapes*. David T. Hanson. <https://www.davidthanson.net/late-twentieth-century-landscapes.html>. Accessed on Sep 09, 2023.
- Hargie, O., & Dickson, D. (2004). *Skilled Interpersonal Communication: Research, Theory and Practice* (4. ed.). Routledge. [CrossRef]
- Kansky, R., & Barter, D. (2021). *Pre-Congress Sessions*.: <https://conbio.org/mini-sites/iccb-2023/program/short-courses-1/> Accessed on Oct 02, 2023.
- Kansky, R., & Maassarani, T. (2022). Teaching nonviolent communication to increase empathy between people and toward wildlife to promote human-wildlife coexistence. *Society for Conservation Biology*, 15(1), Article e12862. [CrossRef]
- Lauwrens, J. (2019). Take a hike: Fostering environmental values by walking with ecological art. *de arte*, 54(1), 86-107. [CrossRef]
- Leu, L. (2003). *Nonviolent Communication Companion Workbook: A Practical Guide for Individual*. Puddledancer Press.
- Leu, L. (2015). *Nonviolent Communication Companion Workbook*. Puddledancer Press.
- Marks, M., Chandler, L., & Baldwin, C. (2016). Environmental art as an innovative medium for environmental education in Biosphere Reserves. *Environmental Education Research*, 29(9), 1-15. [CrossRef]
- Mehrabian, A. (1981). *Silent Messages: Implicit Communication of Emotions and Attitudes*. Wadsworth: Belmont.
- Mutlu, E. (1998). *İletişim sözlüğü*. Ark Yayınları. [Turkish]
- Northouse, L., & Northouse, P. (1998). *Health Communication-Strategies for Health Professionals*. Appleton & Lange.
- NYC Tourism & Conventions. (2020). *The Climate Museum*. <https://www.nycgo.com/museums-galleries/the-climate-museum/> Accessed on Sep 09, 2023.
- Rose, L. (2006). Nonviolent communication: A tool for working with children who have emotional or behavioral challenges. *General Music Today*, 19(2), 35-36. [CrossRef]
- Rosenberg, M. (1999). *Nonviolent communication: A language of compassion*. Encinitas: Puddle Dancer Press.
- Rosenberg, M. B. (2019). *Şiddetsiz iletişim bir yaşam dili* (18th ed.). Remzi Kitabevi. [Turkish]
- Sitzman, K. (2004, Haziran). Anger and the use of nonviolent communication. *Home Healthcare Nurse*, 22(6), Article 429. [CrossRef]
- Sullivan, D. (2007). Nonviolence begins with speech: an interview with emily gaarder on the practice of nonviolent communication. *Contemporary Justice Review*, 10(1), s. 131-142. [CrossRef]
- The Center for Nonviolent Communication. (2020). CNVC. <https://www.cnvc.org/> Accessed on Nov 03, 2023.
- Tomsuk, E. E. (2022). The healing power of art in the context of Beuys and nature relationship. *Ulak Bilge Sosyal Hizmetler Dergisi*, 76, 907-916.
- Tutar, H., Yılmaz, M. K., & Erdönmez, C. (2003). *Genel ve teknik iletişim*. Nobel. [Turkish]
- Ukeles, M. L. (1980). *Touch Sanitation*. Ronald Feldman Gallery. <https://feldmangallery.com/exhibition/096-touch-sanitation-ukeles-9-9-10-5-1984> Accessed on Nov 03, 2023.

- Ukeles, M. L. (2021, Ekim). *Touch Sanitation*. WEAD Magazine, Women Eco Artists Dialogue. <https://directory.weadartists.org/touch-sanitation> Accessed on Nov 06, 2023.
- Vater, R. (1992). The poetic and mythologic crossroads of ecological art. *Art Journal*, 51(2), 25. [CrossRef]
- Wallen, R. (2012). Ecological Art: A Call for Visionary Intervention in a Time of Crisis. *Leonardo*, 45(3), 234-242. [CrossRef]
- Weintraub, L. (2012). *To life! eco art in pursuit of a sustainable planet*. University of California Press. [CrossRef]
- Wright, A. (2019). *Emotional Intelligence: How To Use Non-violent Communication To Skyrocket Your EQ: For Stress Relief, Effective Communication, Empathy, Overcoming Challenges, and Conflict Resolution*. Independently published.